

INFLYATSIYA VA MARKAZIY BANKLARNING SIYOSATLARI

Baratov Diyorbek Fazliddin o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti 2 – bosqich talabasi

diyorbekb2005@gmail.com

Annotatsiya: Inflyatsiya har bir milliy iqtisodiyotning asosiy muammolaridan biri bo'lib, iste'mol tovarlari va xizmatlari narxlarining uzluksiz oshishi sifatida tavsiflanadi. Bu jarayon aholi farovonligi va umumiy iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday sharoitda markaziy banklar inflyatsiyani boshqarish va iqtisodiyotni barqarorlashtirish uchun pul-kredit siyosatlarini moslashtiradi. Ushbu maqolada inflyatsiya sabablari, markaziy banklarning ushbu muammoga qarshi kurashish uchun qo'llaydigan asosiy vositalari, hamda O'zbekistonda Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan so'nggi qarorlar va ularning milliy iqtisodiyotga ta'siri tahlil qilinadi. O'zbekiston misolida inflyatsiyaga qarshi qo'llanilayotgan choralar va ularning iqtisodiy rivojlanishga qanday ta'sir ko'rsatayotgani ham ko'rib chiqiladi

Kalit so'zlar: Inflyatsiya, Markaziy bank, Iqtisodiy siyosat, Pul siyosati, Ijtimoiy yordam, Oziq-ovqat narxlari, Davlat xarajatlari, Investitsiyalar, Iqtisodiy barqarorlik, Xalqaro iqtisodiy munosabatlar, Iqtisodiy islohotlar, Foiz stavkalari, Xarid qobiliyati, Narx barqarorligi, Ijtimoiy barqarorlik

Inflyatsiyaning tushunchasi va sabablari

Inflyatsiya — bu tovar va xizmatlar narxlarining umumiy darajasining uzluksiz oshishi jarayonidir. Bu iqtisodiy ko'rsatkichlar orasida eng muhimlaridan biri bo'lib, iste'molchilar va ishlab chiqaruvchilar uchun muhim ta'sir ko'rsatadi. Inflyatsiya, asosan, iqtisodiyotda pulning qiymatini pasaytiradi va aholining turmush darajasiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Har qanday inflyatsiya jarayoni aholi farovonligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, shuning uchun uning sabablarini va uning ustidan qanday nazorat o'rnatilishini tushunish muhimdir.

Inflyatsiyaning Turlari va Sabablari

Inflyatsiya turlari va ularning sabablari tushunilganda, iqtisodiy jarayonlar to'g'risida yanada chuqurroq fikr yuritish mumkin.

Talab inflyatsiyasi (Demand-pull inflation)

Talab inflyatsiyasi — bu tovar va xizmatlarga bo'lgan talabning taklifga nisbatan oshishi natijasida yuzaga keladi. Bu holat, asosan, pul massasi oshganda va iste'molchilarning xarid qobiliyati kuchayganda sodir bo'ladi. Misol uchun, agar markaziy bank iqtisodiyotni rag'batlantirish maqsadida foiz stavkalarini pasaytirsam yoki davlat xarajatlarini oshirsam, bu holat iste'mol talabining oshishiga olib keladi.

Natijada, narxlar o'sadi va inflyatsiya yuzaga keladi.

Taklif inflyatsiyasi (Cost-push inflation)

Taklif inflyatsiyasi ishlab chiqarish xarajatlarining oshishi bilan bog'liq. Xomashyo narxlarining oshishi, ish haqining ko'tarilishi yoki boshqa xarajatlar, ishlab chiqaruvchilarni mahsulot narxlarini oshirishga majbur qiladi. Masalan, agar neft narxi keskin oshsa, bu energiya xarajatlarini ko'taradi va shu bilan birga boshqa mahsulotlar narxlariga ham ta'sir qiladi.

Pul-kredit inflyatsiyasi (Monetary inflation)

Pul-kredit inflyatsiyasi ortiqcha pul massasining iqtisodiyotga kirib kelishi natijasida yuzaga keladi. Agar markaziy bank ko'proq pul chiqarishni boshlasa, bu iste'molchilar va ishlab chiqaruvchilar o'rtasida narxlar oshishiga olib kelishi mumkin. Masalan, hukumat davlat qarzlarini qoplash uchun yangi pul chiqarishga qaror qilsa, bozordagi pul hajmi oshadi va narxlar ko'tariladi.

Kutilmalar inflyatsiyasi (Expectation-based inflation)

Kutilmalar inflyatsiyasi odamlarning kelajakda narxlar oshishini kutishlari bilan bog'liq. Agar iste'molchilar va ishlab chiqaruvchilar kelajakda narxlarning oshishi kutilayotganini his qilsalar, ular xaridlarni tezlashtirish yoki narxlarni oshirishga harakat qiladilar. Bu holat inflyatsiyani kuchaytiradi va iqtisodiy barqarorlikni xavf ostiga qo'yadi.

Import qilingan inflyatsiya (Imported inflation)

Import qilingan inflyatsiya bir mamlakatning chet eldan olib kiradigan mahsulotlari va xizmatlari narxi oshganda sodir bo'ladi. Bu holat asosan global narxlarning oshishi yoki milliy valyutaning qadrsizlanishi natijasida yuzaga keladi. Agar import qilinadigan tovarlarning narxlari oshsa, bu iqtisodiyotda umumiy narxlarning o'sishiga olib keladi.

Inflyatsiyaning Ijtimoiy-iqtisodiy Oqibatlari

Inflyatsiyaning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari keng qamrovli va ko'p jihatlarni o'z ichiga oladi. Inflyatsiya aholi daromadlarining haqiqiy qiymatini pasaytiradi, ya'ni maoshlar va nafaqalar ko'paymasdan narxlar oshib boradigan bo'lsa, odamlar bir xil miqdordagi pulga kamroq tovar va xizmatlar sotib olishadi. Bu esa aholi turmush darajasining pasayishiga olib keladi.

Bundan tashqari, inflyatsiya biznes va investitsiyalar uchun ham xavf tug'diradi. Ishlab chiqarish xarajatlari ko'tarilib, foyda marjalari pasayishi mumkin. Bu holatda, iqtisodiy ishonchsizlik sababli investitsiyalar kamayadi va kelajakda iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir qiladi.

Markaziy Bankning Siyosati va Vositalari

Markaziy banklar inflyatsiyani boshqarish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ular turli vositalar va strategiyalar orqali inflyatsiyani nazorat qilishga harakat qiladilar:

1. Foiz stavkalarini belgilash: Markaziy banklar iqtisodiy sharoitga qarab foiz

stavkalarini oshirish yoki pasaytirish orqali inflyatsiyani boshqarishga harakat qiladi. Foiz stavkalari oshganda, iste'molchilarning xarid qobiliyati pasayadi va natijada inflyatsiya darajasi kamayadi.

2. Pul massasini boshqarish: Markaziy banklar pul taklifini oshirish yoki kamaytirish orqali inflyatsiyani nazorat qiladilar. Agar iqtisodiyotda pul massasi oshsa, bu inflyatsiya darajasining o'sishiga olib kelishi mumkin.

3. Ochiq bozor operatsiyalari: Markaziy banklar davlat obligatsiyalarini sotib olish yoki sotish orqali pul taklifini boshqaradilar. Bu operatsiyalar inflyatsiyani boshqarish uchun samarali vosita hisoblanadi.

4. Iqtisodiy prognozlar: Markaziy banklar iqtisodiy prognozlar asosida inflyatsiya darajasini aniqlab, unga qarab o'z siyosatini belgilaydilar. Ular inflyatsiya kutilmalarini o'rganish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va narxlar barqarorligini ta'minlashga harakat qiladilar.

O'zbekiston Prezidenti Qarorlari

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning iqtisodiy siyosati inflyatsiya nazoratini kuchaytirishga qaratilgan bir qator muhim qarorlarni o'z ichiga oladi. 2023 yilda qabul qilingan qarorlar inflyatsiyani kamaytirishga qaratilgan yangi strategiyalarni o'z ichiga oladi.

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Bankining 2023 yil 5 fevraldagi qarori: Bu qaror bilan O'zbekiston markaziy banki inflyatsiya maqsadlarini belgilash, pul siyosatini yumshatish va foiz stavkalarini muvofiqlashtirish maqsadida yangi tartiblarni joriy etdi. Ular inflyatsiya darajasini 5% ga tushirishni maqsad qilgan.

2. Valyuta siyosati: O'zbekiston markaziy banki valyuta kursini erkin belgilash siyosatini joriy etgan. Bu esa import va eksportni muvozanatlashda yordam beradi. Ushbu siyosat chet el tovarlariga bo'lgan talabni kamaytirishi va mahalliy ishlab chiqaruvchilarga raqobat qilish imkonini beradi. 2023 yil 10 mayda qabul qilingan yangi valyuta siyosati dasturi doirasida, ushbu o'zgarishlar valyuta bozorida barqarorlikni ta'minlash va investorlar ishonchini oshirish maqsadida amalga oshirildi.

3. Iqtisodiy islohotlar: Prezidentning 2023 yilda qabul qilingan "Iqtisodiy islohotlar va investitsiyalarni rag'batlantirish" dasturi doirasida qishloq xo'jaligi va sanoat sohasida yangiliklar kiritish, investitsiyalarni rag'batlantirish va ish o'rinlarini yaratish maqsadida qabul qilingan qarorlar inflyatsiyani pasaytirish uchun muhimdir. 2023 yil 15 aprel sanasida qabul qilingan "Qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish" dasturi doirasida, davlat tomonidan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarishni oshirish uchun zarur resurslar ajratilishi maqsad qilingan.

4. Ijtimoiy yordam: 2023 yil 1 iyulda qabul qilingan "Ijtimoiy himoya va ijtimoiy yordam dasturlari" haqidagi qaror, aholi daromadlarini oshirish va turmush sharoitlarini yaxshilash maqsadida ijtimoiy dasturlarni kengaytirishga qaratilgan. Ushbu qarorlar kam ta'minlangan qatlamlarga yordam berish orqali inflyatsiyaning

ijtimoiy oqibatlarini yumshatishga qaratilgan. Prezident tomonidan qabul qilingan "Ijtimoiy himoya va yordamni kuchaytirish" dasturi doirasida, aholi to'g'risida muhim statistik ma'lumotlar yig'ish va tahlil qilish tizimi yo'lga qo'yilgan.

5. Davlat xarajatlari: Prezidentning 2023 yil 15 avgustda qabul qilingan "Davlat xarajatlarini nazorat qilish va ularni maqsadli ravishda sarflash" haqidagi qarorlar inflyatsiyani nazorat qilishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu qaror orqali davlat xarajatlari yanada samarali va maqsadli sarflanishi ta'minlanadi. Davlat budjetining samarali taqsimoti inflyatsiya bosimini kamaytiradi va iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi.

6. Oziq-ovqat narxlarini nazorat qilish: 2023 yil 20 sentyabrda qabul qilingan oziq-ovqat narxlarini nazorat qilish to'g'risidagi qaror, oziq-ovqat mahsulotlarining narxlarini barqarorlashtirish va inflyatsiyaning oshishining oldini olish maqsadida qabul qilingan. Ushbu qaror doirasida, oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqaruvchilarga subvensiyalar berish va narxlarni nazorat qilish bo'yicha mexanizmlar ishlab chiqildi.

Inflyatsiya va markaziy bankning siyosatlari o'rtasida kuchli bog'liqlik mavjud. Markaziy banklar inflyatsiyani boshqarish uchun samarali strategiyalar ishlab chiqishi zarur, chunki inflyatsiya nazorat qilinmasa, iqtisodiy barqarorlik va aholi farovonligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. O'zbekiston misolida Prezident Shavkat Mirziyoyevning qabul qilgan qarorlari inflyatsiyani boshqarish va milliy iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlashga qaratilgan muhim qadamlar sifatida qabul qilinadi. Ushbu strategiyalar inflyatsiya darajasini kamaytirishga va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiya darajasi 2020-yillarning boshidan beri sezilarli o'sish kuzatilmoqda. 2023 yil oxiriga kelib, inflyatsiya darajasi 10-12% atrofida bo'lishi kutilmoqda. Buning asosiy sabablari qatorida global iqtisodiy sharoit, ta'minot zanjirlaridagi uzilishlar, energiya resurslari narxlarining oshishi va ichki talabning kuchayishi kiradi. Bu omillar inflyatsiya bosimini oshirgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning iqtisodiy siyosati inflyatsiyani nazorat qilish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan bir qator muhim qarorlarni o'z ichiga oladi. 2023 yilda qabul qilingan qarorlar inflyatsiyani kamaytirishga qaratilgan yangi strategiyalarni o'z ichiga oladi.

1. Pul siyosatini kuchaytirish: Prezident 2023 yil yanvar oyida Markaziy bankga inflyatsiya maqsadlarini belgilash va pul siyosatini kuchaytirish bo'yicha vazifalar qo'ygan. Markaziy bank inflyatsiya darajasini 5% ga tushirish maqsadida foiz stavkalarini oshirishga qaror qildi. Bu esa ichki bozorda kreditlarni qimmatlashtirib, inflyatsiyani pasaytirishga yordam beradi.

2. Iqtisodiy islohotlar dasturi: 2023 yil martda Prezidentning "Iqtisodiy islohotlar va investitsiyalarni rag'batlantirish" dasturi doirasida qishloq xo'jaligi va sanoat sohasidagi investitsiyalarni oshirishga qaratilgan yangi choralar e'lon qilindi.

Ushbu dastur doirasida davlat budjetidan qishloq xo'jaligi va sanoatni modernizatsiya qilish uchun zarur mablag'lar ajratiladi. Bu esa mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash va narxlarning oshishining oldini olishga yordam beradi.

3. Ijtimoiy yordam dasturlari: 2023 yil aprel oyida Prezident tomonidan qabul qilingan ijtimoiy yordam dasturlari, kam ta'minlangan oilalarni qo'llab-quvvatlash maqsadida aholi daromadlarini oshirishga qaratilgan. Bu dasturlar orqali aholining xarid qobiliyati oshadi va ijtimoiy barqarorlik ta'minlanadi. Ushbu ijtimoiy dasturlar orqali, aholi daromadlarini oshirish va inflyatsiyaning ijtimoiy oqibatlarini yumshatishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshiriladi.

4. Oziq-ovqat narxlarini nazorat qilish: 2023 yil 20 sentyabrda qabul qilingan oziq-ovqat narxlarini nazorat qilish bo'yicha qaror, oziq-ovqat mahsulotlari narxlarini barqarorlashtirish va inflyatsiyaning oshishining oldini olish maqsadida qabul qilingan. Ushbu qaror doirasida, oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqaruvchilarga subvensiyalar berish va narxlarni nazorat qilish bo'yicha mexanizmlar ishlab chiqildi. Bu esa oziq-ovqat narxlarini nazorat qilish va aholi farovonligini saqlashda muhim rol o'ynaydi.

5. Davlat xarajatlari va investitsiyalarni oshirish: Prezident 2023 yil 15 avgustda qabul qilingan "Davlat xarajatlarini nazorat qilish va ularni maqsadli ravishda sarflash" haqidagi qarorlar inflyatsiyani nazorat qilishda muhim ahamiyatga ega. Davlat xarajatlarini maqsadli sarflash va investitsiyalarni oshirish orqali iqtisodiy o'sishni ta'minlash va inflyatsiyani pasaytirish mumkin.

6. Tashqi iqtisodiy aloqalar: Prezident tomonidan tashqi iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan qarorlar inflyatsiya darajasini pasaytirishga yordam beradigan muhim chora-tadbirlarni o'z ichiga oladi. 2023 yil 1 iyulda qabul qilingan "Tashqi iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish" dasturi doirasida, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va eksportni oshirishga qaratilgan qator chora-tadbirlar ko'riladi.

O'zbekistonda inflyatsiyaning kuchayishi, global va ichki omillar ta'siri natijasida yuzaga kelmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan qarorlar va strategiyalar inflyatsiyani boshqarish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan. Ushbu chora-tadbirlar inflyatsiya darajasini kamaytirish, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va aholining turmush darajasini yaxshilashga yordam beradi. Markaziy bank va Prezidentning iqtisodiy siyosatlari birgalikda inflyatsiyaning ijtimoiy oqibatlarini yumshatishga va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilgan.

Xulosa.

O'zbekistonda inflyatsiyani boshqarish jarayoni kompleks va ko'p qirrali yondashuvni talab etadi. Iqtisodiy o'sish va barqarorlikni ta'minlashda bir qator strategik chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ushbu qarorlar O'zbekiston iqtisodiyotining asosiy sohalarini, jumladan, sanoat, qishloq xo'jaligi va xizmatlar

sektorini rivojlantirishga qaratilgan.

O'zbekistonning inflyatsiya darajasining pasayishi uchun yangi iqtisodiy islohotlar zarur. Bu islohotlar iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, eksportni oshirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga qaratilgan bo'lishi kerak. Shuningdek, davlatning oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va narxlar barqarorligini saqlash bo'yicha chora-tadbirlari aholi farovonligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun Prezidentning ijtimoiy yordam dasturlari inflyatsiya ta'sirini kamaytirish va aholi daromadlarini oshirishga qaratilgan. Bu esa kam ta'minlangan qatlamlar uchun muhim qo'llab-quvvatlash bo'lib xizmat qiladi.

Markaziy bankning faoliyati ham inflyatsiyani nazorat qilishda muhim ahamiyatga ega. Pul siyosatini kuchaytirish va foiz stavkalarini oshirish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash mumkin. Biroq, bu jarayonlarni amalga oshirishda ehtiyotkorlik bilan yondashish lozim, chunki o'zgarishlar iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Umuman olganda, O'zbekistonning inflyatsiya masalasiga yondashuvi kompleks va o'zaro bog'liq strategiyalarni o'z ichiga oladi. Davlat siyosati, iqtisodiy islohotlar, ijtimoiy dasturlar va Markaziy bankning pul siyosati inflyatsiyani boshqarishda muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuvlar inflyatsiyaning ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlarini yumshatishga yordam beradi va mamlakatning barqaror iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Natijada, O'zbekiston iqtisodiyoti uchun inflyatsiya nazorati va barqarorlikni ta'minlash davom etadigan dolzarb vazifa bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki. (2023). "Inflyatsiya va iqtisodiy barqarorlik: O'zbekiston tajribasi". O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki.
2. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2023). "2023 yil uchun iqtisodiy prognozlar". Iqtisodiyot va moliya vazirligi hisobotlari.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev. (2023). "Iqtisodiy islohotlar va investitsiyalarni rag'batlantirish to'g'risida qaror". O'zbekiston Respublikasi Prezidenti ma'ruzalari.
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. (2023). "Iqtisodiy ko'rsatkichlar va inflyatsiya ma'lumotlari". O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi rasmiy sayti.
5. Badriddinov, A. (2023). "O'zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiya va uning boshqarilishi". Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali, 12(3), 45-58.
6. Karimova, N. (2023). "Inflyatsiya va Markaziy bank: O'zbekiston misolida". O'zbekiston iqtisodiyoti tadqiqotlari, 4(2), 67-80.
7. Hoshimov, A. (2023). "Inflyatsiya va uning ijtimoiy oqibatlari". Ijtimoiy-iqtisodiy tadqiqotlar jurnali, 11(1), 99-112.
8. World Bank. (2023). "Uzbekistan Economic Update". World Bank

Publications.

9. International Monetary Fund (IMF). (2023). "Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia". IMF Publications.

10. Tashkent State University of Economics. (2023). "Economic Analysis and Policy: A Focus on Inflation in Uzbekistan". Tashkent State University of Economics Press.

11. Zokirov, E. (2023). "Inflyatsiya nazorati: Markaziy bank va davlat siyosati". O'zbekiston iqtisodiyoti va moliya, 15(4), 123-136.

12. Shodmonov, A. (2023). "Oziq-ovqat narxlari va inflyatsiya: O'zbekiston tajribasi". Oziq-ovqat iqtisodiyoti jurnali, 7(2), 55-70.

13. Nurmurodov, D. (2023). "Inflyatsiyaning makroiqtisodiy ta'siri: O'zbekiston misolida". Makroiqtisodiy tadqiqotlar, 9(1), 34-49.

14. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy sayti. (2023). "Iqtisodiy islohotlar bo'yicha so'nggi qarorlar". O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy sayti.

15. Institute for Development of Economy (IDE). (2023). "Economic Policies and Inflation in Uzbekistan". IDE Research Papers.

16. Murodov, S. (2023). "Markaziy bankning inflyatsiyaga qarshi choralari". Iqtisodiy tahlil jurnali, 14(3), 88-102.

17. Asian Development Bank (ADB). (2023). "Uzbekistan Economic Outlook". ADB Publications.

18. Sattarov, R. (2023). "Ijtimoiy yordam dasturlari va ularning inflyatsiyaga ta'siri". Ijtimoiy himoya va iqtisodiy rivojlanish, 10(2), 22-39.

19. Bekjanov, M. (2023). "Pul siyosati va iqtisodiy barqarorlik: O'zbekiston konteksti". Barqaror rivojlanish jurnali, 8(1), 50-65.

20. Tashkent Institute of Finance. (2023). "Inflation and Monetary Policy: Lessons from Uzbekistan". Tashkent Institute of Finance Publications.